

Josip Šentija

MIKO TRIPALO I SUVREMENA HRVATSKA

U okviru programa ovoga savjetovanja, tema o kojoj mi je čast govoriti ima donekle komemorativno obilježje, s obzirom na ime koje ovaj Centar nosi – ime Mike Tripala. No, kada i ne bi bilo toga motiva, program je ovoga skupa takav da *via facti* pobuđuje sjećanje na čovjeka koji je ugradio cijeli svoj životni napor upravo u “zadanosti i mogućnosti” suvremene Hrvatske. Jer sam izraz “zadanosti i mogućnosti” može se, naravno, uzeti kao sinonim za narodnu glavnicu što su je stvorili prethodni naraštaji, da bi ovi današnji mogli realno, mudro i ozbiljno odgovoriti na glavno pitanje iz naslova programa: kako dalje? Udio Mike Tripala u toj glavnici znatan je i neizbrisiv. Evokacija tog udjela u raspravama nameće se sama od sebe, kao nezaobilazna činjenica u kronologiji i promišljanju o jednome vremenu, a ne samo kao prigodno odavanje počasti Mikinoj uspomeni.

Biografija Mike Tripala vezana je uz neka od najdramatičnijih razdoblja suvremene hrvatske povijesti, a dva su razdoblja u tome ključna: prvo, iz doba II. svjetskoga rata 1941–45, i drugo, iz 1960-ih godina, s kulminacijom zbivanja u prosincu 1971, kada Miko gotovo na dva desetljeća nestaje iz političke arene. Završna i, nažalost, rano prekinuta treća dionica njegova života koincidirala je s odlučujućim bitkama, završnim bitkama za suvremenu hrvatsku državu. Unatoč narušenu zdravlju, u njima je Miko također sudjelovao, nošen istom životnom težnjom za slobodnom, suvremenom i naprednom Hrvatskom.

U svome vremenu Miko Tripalo nije bio ni socijalni teoretičar ni istraživač, nego *homo politicus* u punom značenju toga pojma. Pokret kojemu je pripadao, socijalni i politički ambijent u kojemu se formirao

zapravo nije ni imao teoretičara društva i politike u strogom, znanstvenom smislu. Imao je velikog autoritarnog i karizmatičkog vođu i uz njega nekoliko agilnih političkih prvaka koji su uživali reputaciju koncipijenata i protagonista državnoga federativnog sustava, a potom i modela samoupravnog socijalizma, u svim njegovim značenjskim elementima. U znanstvenom, metodološkom smislu bili su to – budi mi slobodno reći – uglavnom kompilatori klasičnih marksističkih teorija i njihovih ruskih derivacija. Po njihovu primjeru i utjecaju cijeli su naraštaji u ondašnjoj Hrvatskoj i u bivšoj jugoslavenskoj federaciji radili isto ono što su – prema svojedobnoj opasci Norberta Bobbija – radili talijanski i drugi europski komunisti: prevrtali su i obrtali dvadesetak Marxovih stranica o Pariškoj komuni kao “konačno pronađenom obliku oslobođenja rada”, i isto toliko Lenjinovih stranica o revoluciji i državi te o novom socijalnom sustavu koji će otvoriti proces “konačnog odumiranja države” i u kojemu će, u međuvremenu, državom moći upravljati i posljednja kuharica ...

Svi smo mi, iz onoga naraštaja, zajedno s Mikom, studirali tu teologiju, poput legendarnih faustovskih šegrta. Proživjeli smo je, sve dok ona nije odumrla znatno prije države – komunističke, socijalističke ili bilo koje druge ...

Životna je pitanja Mike Tripala uistinu paradigmatična u tom smislu što je – poput mnogih poznatih i nepoznatih ličnosti u europskome, pa, dakle, i u hrvatskome komunističkom i socijalističkom pokretu – u sebi sažela opće iskustvo jednoga naraštaja iz druge polovice XX. stoljeća: od mladenačke predanosti ideji komunizma do bijega od komunističke iluzije i pokušaja spašavanja klasične socijalističke baštine u suvremenoj socijalnoj demokraciji; od zanosa utopijskom idejom da je svijetla beskonfliktna budućnost nadohvat ruke, do oslobađajuće spoznaje da su *demokracija* i *pravo* jedine sfere dostojne da im čovjek pokloni vrijeme i energiju u svome javnom, a posebno političkom djelovanju.

Na samom početku te pitanje oblikovano je iskustvo antifašističkog rata protiv okupacijskih sila Osovine i protiv osovinskoga satelitskog režima NDH. U rat je Miko ušao kao petnaestogodišnjak. Kako, pod kojim okolnostima, s kakvim životnim poticajima i rizicima – o tome

nam je, srećom, ostavio svoja svjedočanstva; neka sam i osobno, u seriji razgovora s njim, imao privilegij zabilježiti, u doba tzv. hrvatske šutnje. Razgovarali smo onako ... kao što se pjeva u bunaru, da te oni vani ne čuju ... Nadam se da će se ta svjedočanstva naći u fondu ovoga Centra.

Dopustite mi da, s obzirom na najavljenju temu, skrenem Vašu pozornost na nekoliko bitnih trenutaka iz Mikina života koji su u vezi s općom kronikom suvremene Hrvatske.

Miko Tripalo bio je sudionikom one nacionalne bitke u kojoj je Hrvatska stekla svoj položaj nakon II. svjetskog rata, u okviru jugoslavenske federacije, a preko nje i u poslijeratnom europskom sustavu. Taj je položaj plaćen velikom cijenom, koju su izazvali građanski rat među samim Hrvatima i sve vrste stradanja i šteta pretrpljenih od okupacijskih sila. Hrvatska se, zahvaljujući golemom naporu naraštaja kojemu je Tripalo pripadao, doslovce održala na nogama nakon 1945. Ona se upravo tim naporom i udjelom utkala u saveznički europski poredak, kojemu su temelji i okviri položeni u Teheranu 1943, u Jalti i Potsdamu 1945. te u Parizu 1946/47. Presudno, kazao bih čak svjetski suvremeno značenje hrvatskog udjela u savezničkome ratu protiv Hitlerova Trećeg Reicha i Mussolinijeva Rimskog Carstva potvrdilo se u punome značenju gotovo pola stoljeća poslije, u obliku već glasovitih Badinterovih mišljenja s kraja 1991. i u obliku susljednih odluka članica Europskoga saveza, SAD i drugih država, u vezi s hrvatskom državnom nezavisnošću i prijamom Republike Hrvatske u OUN.

Kada danas govorimo o suvremenoj Hrvatskoj, našim smo mladim naraštajima dužni kazati da je hrvatski put do Badinterovih međunarodnopravnih sugestija i zaključaka koje je, s osloncem na njih, donijela međunarodna zajednica – bio dug i tegoban, i da on nipošto nije započeo s međunarodnim konferencijama u Londonu i Haagu, u ljeto i u jesen 1991. Započeo je s odlučujućim udjelom Hrvatske u stvaranju poslijeratnoga europskoga savezničkog poretka, a nastavio se i potvrdio u dvjema presudnim rundama bitke za Titovu baštinu – Hrvatskim proljećem potkraj 1960-ih i početkom 1970-ih godina, i konačnom bitkom za Hrvatsku kao priznati subjekt međunarodnoga prava.

Klimaks Mikina političkog djelovanja koincidirao je upravo s otvaranjem spomenute bitke za Titovu baštinu, u razdoblju prvih, tada još dalekih nagovještaja propasti bipolarnoga svjetskog sustava. Završna runda te bitke odigrat će se potkraj 1980-ih i početkom 1990-ih godina netom minuloga stoljeća, u posve novim okolnostima, s novim borbenim i drugim rasporedima i protagonistima. Ali s neizbrisivim doprinosom što ga je novim rasporedima i stečevinama dao naraštaj đaka, studenata, radnika i svih drugih društvenih slojeva koji su se dvadeset i pet godina prije bili zanjeli politikom koju je simbolizirao tada vodeći hrvatski dvojac Savka–Tripalo.

Tada, u vrijeme njihova vodstva, bilo je već posve razvidno da je jugoslavenski integralizam retrogradan i kontraproduktivan za sudbinu i budućnost narodâ. Onemogućivao je reforme sustava iznutra i njegovo usklađivanje sa svjetskim razvojem. Tripalovo uporno zalaganje tih godina da se pokrenu unutarnji mehanizmi promjena jednopartijskoga sustava i autokratskoga režima karizmatskog vođe, priskrbio mu je vrlo brzo protivnike u različitim taborima: unitaristi i centralisti uzeli su ga na nišan zato jer su njegove sugestije i praktična zalaganja zaista vodili razgradnji ideoloških i političkih osnova jugoslavenskog unitarizma i velikodržavlja, koji su potirali pravo naroda na samoodređenje; s druge strane, istinski hrvatski nacionalisti već su tada inzistirali, nasuprot svjetskim okolnostima, na rješenju hrvatskoga pitanja izvan Jugoslavije, pa mu nisu opraštali dvije stvari: njegov istočni grijeh – komunizam – i njegovu usmjerenost da se hrvatske nacionalne težnje riješe u okviru važećega ustavnog sustava, ali na način koji bi zadovoljio težnje tada aktualne većine hrvatskoga naroda, i koji bi ujedno međunarodna zajednica mogla otkupiti.

Tripalova se strategema za suvremenu Hrvatsku u onom razdoblju temeljila na nekoliko jednostavnih, ali dalekosežnih sugestija: prvo, da bi se ostvario novi položaj Hrvatske prema ostalim republikama i narodima SFRJ i da bi se unaprijedilo njezino unutrašnje stanje, nužno je hrvatsku politiku zasnivati na hrvatskom doprinosu savezničkoj glavnici iz II. svjetskog rata; drugo, afirmacija i razvoj hrvatskih nacionalnih ustanova, tradicija i suvremenih težnji mora voditi računa o svjetskoj situaciji i odnosu snaga; napokon, nužno je odbaciti

ideološku ortodoksiju i rigidnost te otvoriti prostor širenju građanskih sloboda, koje, dakako, uključuju i slobodno potvrđivanje nacionalnih osjećaja i vrijednosti, kao pretpostavki za suvremenu izgradnju nacije.

U toj strategiji postojao je i jedan dodatni, specifično hrvatski trenutak s obzirom na demokratsku impostaciju nacionalnoga pitanja: odbijajući ideologiju unitarizma i jugoslavenskog integralizma, mora se po svaku cijenu izbjeći da se sa srpskom nacionalističkom frakcijom – koja je već živo djelovala – obračun izvodi sa stajališta hrvatskih nacionalnih isključivosti. S obzirom na položaj Srba u Hrvatskoj, Hrvati moraju, u vlastitom i općem interesu, međunacionalnom sukobu oduzeti svaki stvaran ili prividan oblik hrvatsko-srpskog etničkog rata. Politička se borba mora voditi u svim sferama na terenu socijalnoga modela, takvoga koji jamči demokratsku reformu društva i jačanje građanskih i nacionalnih sloboda za Hrvate i za Srbe. Jedini zbiljski model – u ondašnjim međunarodnim i unutrašnjim okolnostima – bio je model samoupravnoga socijalizma, sa svim svojim stvarnim i prividnim mogućnostima. Iz današnje bismo perspektive možda mogli kazati da je taj model imao značaj simuliranoga predvorja liberalne demokracije, demokracije u nastajanju. Zbog toga je bio pobudio znatnu pozornost zapadnih intelektualnih i političkih krugova, i ljevičarskih i liberalnih, uključujući i kršćanske demokrate.

Kada danas čitamo sve što je Miko Tripalo tada govorio, i sve što je o svojim zalaganjima javno izložio nekoliko godina prije smrti, lako ćemo zaključiti da se on nije nadahnjivao ideološkim okaminama i shemama, nego pragmatičnim kriterijima i općeljudskim vrijednostima. Bio je čvrsto uvjeren da u politici samo oslonac na demokratska i nacionalna prava građana izvodi društvo iz stagnacije i prijetećih međunacionalnih i građanskih sukoba. Putovao je svijetom, istočnim i zapadnim, susretao se sa svjetskim ličnostima različitih kalibara i usmjerenja te je spoznao da okolni svijet, bliži i dalji, nikakvu drugu osnovu i motivaciju političke borbe Hrvata ne bi razumio ni prihvatio. *Hrvatska kakvu želimo* – zbirka njegovih tekstova objavljena 1995 – svjedočanstvo je njegova dosljednoga javnog zalaganja u uvjetima ostvarene državne samostalnosti Hrvatske.

U sumi njegova životnog i političkog iskustva, godine fenomena što je nazvan Hrvatskim proljećem ostaju ključne. Događaji koji su

kulminirali odlukama u Karađorđevu na kraju 1971. i represijom što je neposredno uslijedila, ocijenjeni su u domaćim i inozemnim izvorima kao traumatski, u političkom i moralnom smislu. Način “rješanja” onodobne krize dugoročno se ugradio u okolnosti konačnoga raspjeta, davši mu strahovit eksplozivan naboj, što će rezultirati događajima koje nitko razuman nije želio: ratom, etničkim čišćenjima, progonima i nasiljem sviju vrsta. Povijesna je krtica na ovim prostorima još jednom nemilosrdno odgovorila na zablude, aroganciju i pogreške suvremenika.

Dopustite mi u vezi s glavnom temom jednu malu digresiju:

Nepune dvije i pol godine nakon uklanjanja dvojca Savka–Tripalo i svih drugih poznatih i nepoznatih proljećara i reformista, nakon nekoliko stotina sudskih procesa i različitih oblika političkoga nasilja širom Hrvatske, dugogodišnji arhitekt hrvatske politike, dr. Vladimir Bakarić, pokušao je ublažiti, ili čak suzbiti val “radikalnog razračunavanja s nacionalizmom” (to su njegove riječi iz travnja 1974). Bilo je, naime, posve jasno da razračunavanje u Hrvatskoj uporno i dalekometno urgiraju unitarističko-centralističke skupine, koje je dr. Bakarić nazvao “drugom frakcijom”. O njezinim je aktivnostima i ciljevima kazao ovo: “Ona se organizira, sastavlja crne liste sviju koji su sjedili u istoj vladi s Haramijom ili nekim sličnim ...” Njezini pripadnici zastupaju centralizam na bazi unitarizma, koji je “odavno preživio, koji je odavno pokazao da podupire samo najcrnje reakcionarne snage u Jugoslaviji ...” Dr. Bakarić upozorio je tada Srbe u Hrvatskoj da “ne dopuste da se bilo tko sa strane s njima igra, da ne budu oslonac za velikodržavne zahvate, kao što se to od njih pokušavalo napraviti za cijelo vrijeme stare Jugoslavije ... Samo je manjina svjesna što sve ovo znači” – bio je zloguk dr. Bakarić.

Godina je kad ovo govori dr. Bakarić 1974 – proljeće. Međutim, jezgro “svjesne manjine” koju ima na umu grubo je otjerano s političke pozornice. Onaj tko je vodio igru očito je proračunano u bitci žrtvovao cijelu seriju ključnih figura. Riječima da je “samo manjina svjesna što sve ovo znači”, dr. Bakarić je gotovo izričito potvrdio paradoks hrvatskoga položaja i politike onih godina: u prosudbi dugoročnih prijetnji Hrvatskoj ostvarena je naknadna suglasnost počinitelja i

žrtava iz Karađorđeva 1971. Ustavne promjene koje su uslijedile 1974. bile su odgovor *in extremis* na temeljnu prijetnju koja je dugo klijala i pripremana, da bi svom žestinom izbila potkraj 1980-ih. O cijeni toga paradoksa bilance još nisu zaključene.

U prilično brojnoj skupini stranih analitičara i istraživača krize koja je prethodila konačnome raspletu, talijanski autor Stefano Bianchini možda je najrealnije ocijenio položaj Mike Tripala u borbi za suvremenu Hrvatsku riječima: “Poticaji što su dozreli u Hrvatskoj da se u svemu očuvaju interesi ove republike uvjerili su Miku Tripala da krene putem borbe za potpunu decentralizaciju federalnih ovlasti, uz ožvljavanje uloge pojedinih republika, a to je pak pobudilo simpatije i pažnju nacionalista. Tripalo je na taj način ponudio (kao projekt) hrvatsku državu kao nacionalnu i samoupravnu zajednicu ... On je, činilo se, ponovno otkrio – na nacionalnoj umjesto na federalnoj razini – onu ideju države kao ‘poluge socijalizma’ koja je izazivala mnoge polemike još od Rennerova vremena (...) Došao je do zaključka da je republički etatizam poželjniji od federalnog budući da pruža adekvatnija i poticajnija sredstva za suzbijanje centralističkih tendencija kad se one javljaju u hrvatskom društvu” (S. Bianchini, *Nazionalismo croato e autogestione*, Milano 1983).

Uistinu, suvremena je država Hrvatska nastala kao emanacija različitih projekata koji su se javljali kroz hrvatsku povijest XIX. i XX. stoljeća. Neki su projekti imali liberalnodemokratsku, a neki pak ideološku matricu. Neki su bili čista romantična snatrenja, a neki pak jalovine ili, štoviše, doslovni pobačaji sa smrtonosnim rizicima za samu opstojnost Hrvatske (mislim ovdje, naravno, na projekt NDH). Samo su dva projekta dala realne, svjetski uvažene rezultate – onaj antifašistički iz doba II. svjetskog rata, i ovaj posljednji, projekt dr. Franje Tuđmana iz 1990/91.

Doprinos Mike Tripala i njegova naraštaja ima karakter snažne organske karike u tome dugom lancu. On je ugrađen u prvi i u drugi projekt, to jest u ono što je danas Hrvatska u državnompravnom smislu. Sinteza obaju projekata uporište je legalnosti današnjega našega državnog sustava i legitimizacije Hrvatske pred svijetom i međunarodnim forumima. Nažalost, o tome još uvijek ne postoji opća nacionalna

suglasnost. Još nije izgrađena predodžba o zemlji i narodu koju bi svi građani dijelili kao svoju. U hrvatskoj povijesnoj memoriji još se nije kristalizirao politogenetski kod Hrvatske kao države, kao zemlje, kao zajednice građana, koji bi prihvatili svi suvremeni naraštaji kao neprijepornu povijesnu stečevinu. Zato povremeno imamo žestoke javne rasprave – o incidentima da i ne govorim. Zato imamo polemike koje katkada zahvaćaju ne samo uvijek budne autore pisama uredništvima nego i političare i političke stranke. Čini se, zbog toga, da je objektivno, znanstveno vrednovanje suvremene hrvatske politogeneze i povijesne memorije jedna od najhitnijih nacionalnih zadaća. Jer se samo trijeznim, smirenim i objektivnim razgrtanjem prošlosti mogu ugasiti kronična žarišta moralnog i svakog drugog rastrojstva hrvatskoga društva. U tome poslu vidim velike mogućnosti i za ovaj Centar, što nosi ime čovjeka koji je cijeli svoj život založio upravo za taj cilj – izgradnju demokratske, slobodne, suvremene Hrvatske.